

MALEZYA DENEYİMİ TEMELİNDE ZEKÂT KURUMUNUN SOSYO-EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLÜ VE ONUN ÖZBEKİSTAN KOŞULLARINDA UYGULANMA İMKÂN LARI

Sodikov Zokirjon

Doçent, Özbekistan Uluslararası İslami Araştırmalar Akademisi

Rakhmatullaeva Dilnoza

Yüksek Lisans Öğrencisi, Özbekistan Uluslararası
İslami Araştırmalar Akademisi

E-posta:rahmatullayevadilnoza2002@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1575-777X

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18477229>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-yanvar 2026 yil

Ma'qullandi: 28-yanvar 2026 yil

Nashr qilindi: 31-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

zekat, islami finans, sosyo-
ekonomik kalkınma, fon dağıtımı,
yararlanıcı sürdürülebilirliği;
kurumsal yönetişim.

ABSTRACT

Bu alışma, Malezya'da uygulanan zekât yönetim modelini temel alarak zekât kurumunun sosyo-ekonomik kalkınmadaki rolünü incelemekte ve modelin belirli unsurlarının Özbekistan koşullarında uygulanabilirliğini değerlendirmektedir. Araştırma, kurumsal yönetişim yapıları, zekât fonlarının toplanması ve dağıtılması, yararlanıcı kategorilerinin sınıflandırılması ve dijital yönetim mekanizmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bulgular, Malezya'da benimsenen bütüncül yaklaşımın sosyal programların sürdürülebilirliğini artırdığını, beşerî sermayenin gelişimine katkı sağladığını ve gelir eşitsizliklerini azalttığını göstermektedir. Çalışmada ayrıca, söz konusu modelin Özbekistan bağlamına uyarlanmasına yönelik politika nerileri geliştirilmiştir.

zet

Bu alışma, Malezya'da uygulanan zekât yönetim modelini temel alarak zekât kurumunun sosyo-ekonomik kalkınmadaki rolünü incelemekte ve modelin belirli unsurlarının Özbekistan koşullarında uygulanabilirliğini değerlendirmektedir. Araştırma, kurumsal yönetişim yapıları, zekât fonlarının toplanması ve dağıtılması, yararlanıcı kategorilerinin sınıflandırılması ve dijital yönetim mekanizmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bulgular, Malezya'da benimsenen bütüncül yaklaşımın sosyal programların sürdürülebilirliğini artırdığını, beşerî sermayenin gelişimine katkı sağladığını ve gelir eşitsizliklerini azalttığını göstermektedir. Çalışmada ayrıca, söz konusu modelin Özbekistan bağlamına uyarlanmasına yönelik politika nerileri geliştirilmiştir.

Giriş

Modern dünyada İslami finans, Müslüman nüfusa sahip ülkelerin sosyo-ekonomik kalkınmasının temel unsurlarından biri hâline gelmektedir. Son on yıllarda adalet, şeffaflık ve risk paylaşımı ilkelerine dayanarak bağımsız bir sektör olarak hızla gelişmiş; bu nedenle küresel ekonomik dalgalanmalar karşısında giderek daha çekici bir nitelik kazanmıştır [1]. İslami ekonomik sistemin en önemli unsurlarından biri olan zekât kurumu ise, servetin yeniden

dağıtılmasını ve sosyal açıdan savunmasız grupların desteklenmesini sağlayan dini bir yükümlülük olmanın yanı sıra, sosyal refahın güçlendirilmesi açısından kritik bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Zekât, hem manevi hem de sosyo-ekonomik niteliği gereği, sürdürülebilir ve etik bir toplum yapısının oluşumunda önemli bir rol üstlenmektedir [2].

Bilimsel literatürde, zekât kurumunun etkinliğinin yalnızca toplumdaki dini bilinç düzeyine değil, aynı zamanda kurumsal yönetim kalitesine bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Zekât yönetiminde modern, şeffaf ve teknolojik temelli bir sistem kurmayı başaran ülkeler, sosyal destek göstergelerinde ve yoksullukla mücadelede daha yüksek başarı oranlarına sahiptir. Bu bağlamda Malezya, devlet ve bölgesel zekât kurumlarının açık bir yasal çerçeve içinde faaliyet gösterdiği; dijitalleşme, süreçlerin standardizasyonu ve devlet veri tabanlarıyla entegrasyon gibi modern yönetim araçlarının etkili bir şekilde uygulandığı bir model sunarak öne çıkmaktadır [5; 6]. Malezya'nın zekât yönetimi alanında en başarılı ülkelerden biri olarak kabul edilmesi, benimsemiş olduğu bütüncül yönetim yaklaşımının bir sonucudur.

Bununla birlikte, her ülkenin deneyimi kültürel, dini, ekonomik ve hukuki özelliklerinin etkisiyle şekillenmektedir. Bu nedenle yabancı modellerin doğrudan aktarımı mümkün olmayıp, bu uygulamaların yerel koşullar altında uygulanabilirliğinin kapsamlı şekilde analiz edilmesini gerektirir. Son yıllarda İslami finansal araçların hızla geliştiği Özbekistan bağlamında, zekât kurumunun etkili unsurlarının uygulanma imkânlarının araştırılması özellikle önem taşımaktadır. Modern bir zekât yönetim sisteminin oluşturulması; sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, insan sermayesinin geliştirilmesi ve adil gelir dağılımının sağlanmasında kritik bir rol oynayabilir [3; 4].

İslami finansa olan ilgi artmasına rağmen, yerli akademik ortamda zekât yönetim modellerinin -özellikle de Malezya örneğinin- karşılaştırmalı analizine odaklanan kapsamlı çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum, yabancı deneyimlerin etkililik faktörlerini ve uyarlanma mekanizmalarını belirlemek amacıyla sistematik bir yaklaşımın eksikliğinden kaynaklanan bilimsel bir boşluk oluşturmaktadır. Dolayısıyla zekât kurumunun işleyişine ilişkin teorik temellerin, sosyo-ekonomik rolünün ve başarılı uluslararası uygulamaların ayrıntılı biçimde incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, zekât kurumunun sosyo-ekonomik rolünü açıklamak, örgütsel yapısını Malezya örneğinde analiz etmek ve Malezya modelinin belirli unsurlarının Özbekistan koşullarında uygulanabilirliğini ortaya koymaktır.

Literatür incelemesi

1. Zekat kurumunun teorik temelleri. Zekât kurumu, servetin yeniden dağıtılması, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ve yoksulların korunması amacıyla klasik İslami iktisat teorisinin merkezinde yer almaktadır. Klasik ve modern teorik çalışmalar, zekâtın dinî, ahlaki ve sosyo-ekonomik yönleri bir arada barındıran ikili doğasına dikkat çekmekte ve zekâtı ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasına ve sosyal korumanın güçlendirilmesine katkıda bulunabilecek bir araç olarak değerlendirmektedir [1; 2]. Teorik literatürde önemli bir vurgu, zekâtın uygun kurumsal organizasyonla yalnızca tek seferlik bir yardım aracı değil; aynı zamanda beşerî sermayenin uzun vadeli gelişimini destekleyen ve savunmasız grupların sürdürülebilir ekonomik entegrasyonunu mümkün kılan bir mekanizma olabileceği yönündedir [1; 2].

2. Zekatın yoksulluğu azaltmadaki etkinliğine ilişkin ampirik araştırmalar. Modern ampirik araştırmalar, zekâtın yoksulluğun azaltılmasına ve yararlanıcıların (asnaf)

ekonomik dayanıklılığının artırılmasına olan katkısını ölçmeye odaklanmaktadır. Sistematik incelemeler ve saha çalışmaları, organize zekât toplama ve dağıtım sistemleri ile refah göstergeleri arasında olumlu ilişkiler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak aynı çalışmalar, kapsamlı kalkınma programları (eğitim, istihdam, girişimcilik desteği, mikro kredi) bulunmadığında yararlanıcıların yoksulluktan çıkışının sınırlı bir “çıktı eğrisi” gösterdiğine işaret etmektedir [7; 8]. Örneğin tek seferlik nakdî yardım, yoksulluktan kalıcı şekilde çıkmak için yeterli olmamakta; sürdürülebilir sonuçlar için izleme, ekonomik katılım ve rehberlik programlarının da gerekli olduğu ifade edilmektedir [7; 8].

3. Zekatın Kurumsal organizasyonu: Malezya bağlamı. Malezya, zekâtın yönetimi için geliştirilmiş kurumsal mekanizmalarıyla öne çıkmaktadır. Ülkede eyalet düzeyinde tam zamanlı faaliyet gösteren zekât kurulları ile federal düzeydeki yapılar bulunmakta; yasal çerçevenin etkin bir şekilde uygulanması ve düzenli raporlama süreçleri bu yapıyı desteklemektedir. Çok kanallı tahsilat sistemleri (maaş kesintileri, kurumsal zekât ödemeleri, bankalar ve dijital kanallar üzerinden yapılan bağışlar), yararlanıcı kategorilerinin (asnaf) standartlaştırılması ve rehabilitasyon ile ekonomik katılımı hedefleyen programların geliştirilmesi modern Malezya modelinin temel bileşenlerindendir [5; 6].

Bazı eyalet verilerine göre, Lembaga Zakat Selangor (LZS) 2023 yılında maaş kesintilerinin etkin kullanımı sayesinde yaklaşık 1,12 milyar RM zekât toplandığını bildirmiştir [6]. Benzer şekilde PPZ-MAIWP, 2023 yılında federal bölgelerde 1 milyar RM’yi aşan zekât geliri elde edildiğini raporlamıştır [7]. Bu veriler, zekât kaynaklarının büyüklüğünü ve bunların sosyo-ekonomik programlarda hedefli ve stratejik biçimde kullanıma potansiyelini göstermektedir.

4. Dağıtım mekanizmaları ve program sonuçları. Malezya’da zekât fonlarının dağıtım alanları arasında doğrudan nakit transferleri, küçük işletme desteği, eğitim programları, sosyal koruma faaliyetleri ve kentsel tarım girişimleri bulunmaktadır. “Karma programlar” (mali destek + eğitim/rehberlik + piyasalara erişim) yararlanıcıların gelirlerinde sürdürülebilir artış sağlama ihtimalini önemli ölçüde yükselttiğinden en yüksek etkiyi ortaya koyan müdahale türlerindendir [3; 8]. Zekât kurullarının raporları, dağıtımların büyük kısmının “fakir ve muhtaç” kategorilerine ayrıldığını, yüksek meblağlı fonların ise sosyal girişimcilik, barınma ve sağlık hizmetleri gibi hedefli projelere yönlendirildiğini göstermektedir [6].

5. Kurumsal Performans Faktörleri. Zekât kurumlarının etkinliğini belirleyen temel faktörler; yönetim kalitesi, raporlama şeffaflığı, teknolojik uygulamalar (online başvuru ve ödeme platformları), bankalar ve kurumsal bağışçılarla işbirliği olarak tanımlanmaktadır. Maaş kesintileri, bazı eyaletlerde toplam gelirin önemli bir bölümünü oluşturarak gelirin öngörülebilirliğini artırmakta ve uzun vadeli destek programlarının planlanmasına imkân sağlamaktadır [9; 10].

6. Eleştiriler ve Boşluklar. Olumlu sonuçlara rağmen literatür, zekât uygulamalarında bazı sınırlılıklara işaret etmektedir: etki değerlendirmesi için ulusal düzeyde standart bir metodolojinin bulunmaması, eyaletler arasındaki uygulama farkları, yararlanıcıların uzun vadeli sonuçlarına ilişkin verilerin yetersizliği ve karşılaştırmalı analizler için nitel veri eksikliği. Ayrıca zekât programlarının daha geniş kapsamlı devlet sosyal politikalarıyla entegrasyon ihtiyacı da vurgulanmaktadır [8; 10].

7. Araştırma Sınırlamaları. Bu çalışma mevcut raporlar ve ikincil yayınlara dayanmaktadır; bu nedenle zekâtın uzun vadeli etkilerine dair bazı göstergeler veri eksikliği nedeniyle sınırlı olabilir. Ayrıca Malezya ve Özbekistan arasındaki sosyo-ekonomik ve hukuki bağlam farklılıkları, sonuçların yorumlanması ve uygulama önerilerinin uyarlanması aşamalarında dikkatli olunmasını gerektiren bir başka sınırlamayı oluşturmaktadır [3; 5; 6].

Sonuçlar ve tartışma

Bu çalışmada, zekât kurumunun sosyo-ekonomik rolünü değerlendirmek, Malezya'daki kurumsal organizasyonun temel özelliklerini incelemek ve Malezya modelinin belirli unsurlarının Özbekistan koşullarında uygulanabilirliğini belirlemek amaçlanmıştır. Yönteme uygun olarak, devlet zekât kurullarının istatistiksel verileri, analitik raporları ve bilimsel yayınları ile zekât fonlarının dağıtım uygulamalarına ilişkin sistematik analiz yöntemleri kullanılmıştır.

1. Malezya'da zekat toplama ve dağıtımına ilişkin genel göstergeler

Tablo 1. Zekat'ın ana kanallara tahsilatı ve dağıtımı (2023) [6; 7; 11]

Toplama Kanalı	Toplam Gelir (RM milyon)	Toplam İçindeki Pay (%)
Maaş Kesintileri	1,020	45
Kurumsal Zekât	650	28
Bireysel Bağışlar (Bankalar ve Dijital Kanallar üzerinden)	580	25
Diğer Kanallar	60	2
Toplam	2,310	100

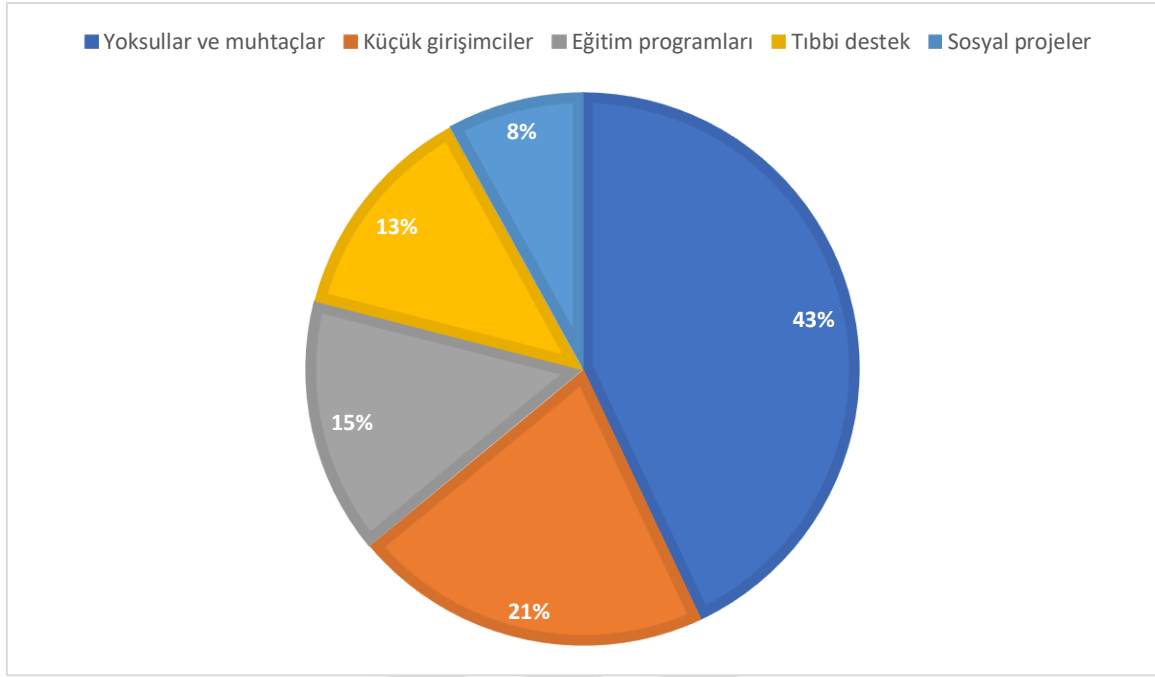
Müzakere: Makbuzların büyük bir kısmı, zekâtın kurumsal otomatik tahsilat mekanizmasının etkinliğini ve istikrarını ortaya koyan maaş kesintileri yoluyla elde edilmektedir. Kurumsal zekât ödemeleri ve dijital kanallar ise yararlanıcı kitlesini genişleterek genel sistemi tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir [3; 5; 8].

2. Yararlanıcı kategorileri ve fonların dağıtım yönü.

Asnaf Kategorisi	Dağıtılan Tutar (RM milyon)	Toplam Dağıtımdaki Pay (%)			
Fakir ve Muhtaçlar	1,000	43			
Küçük Girişimciler	480	21			
Eğitim Programları	350	15			
Sağlık Desteği	300	13			
Sosyal Projeler (Konut, Şehir Tarımı)	180	8			
Toplam	2,310	100			

Müzakere: Fonlar öncelikli olarak yoksul ve muhtaçlara tahsis edilmekte, aynı zamanda kapsamlı ekonomik kapsayıcılık çerçevesinde eğitim, sağlık ve sosyal projelere de önemli yatırımlar gerçekleştirilmektedir [3; 6; 9].

Grafik 1. Malezya'da zekat'ın alıcı kategorilerine (asnaf) göre dağılımının yapısı, 2023

Grafik 1, Malezya'daki asnaf kategorilerine göre zekât fonlarının dağılımını göstermektedir. En büyük pay (%43) yoksul ve muhtaçlara ayrılmış olup, bu durum en savunmasız gruplara sosyal desteğin öncelikli olarak sağlandığını doğrulamaktadır. İkinci en önemli grup, ekonomik kapsayıcılığa yönelik stratejik bir yaklaşımı temsil eden küçük girişimcilerdir (%21). Fonların geri kalan dağılımı ise eğitim programlarına (%15), tıbbi desteklere (%13) ve sosyal projelere (%8) yönelmiştir. Bu kaynak tahsisi, doğrudan mali yardımların ötesinde, zekâtın insan sermayesini güçlendirmek ve yararlanıcıların sürdürülebilir kalkınmasını desteklemek amacıyla kullanıldığını gösteren bütüncül bir yaklaşımı yansıtmaktadır [3; 6; 9].

Bu bağlamda, grafik zekâtın başlıca kullanım alanlarını ortaya koymakta olup, incelenmesi, zekâtın başarılı bir yönetim modelinin doğrudan yardımlar ile uzun vadeli kalkınma programlarına yapılan yatırımlar arasında dengeli bir yaklaşım içerdiği sonucuna varmayı mümkün kılmaktadır.

3. Dijital teknolojilerin ve yeniliklerin uygulanması. Son yıllarda Malezya'da dijital başvuru platformları, çevrimiçi zekât ödemeleri ve bankacılık sistemleriyle entegrasyon aktif bir şekilde hayata geçirilmektedir. Örneğin, Kedah eyaleti, başvuruları takip etmeye ve fon dağıtımını otomatikleştirmeye imkân tanıyan bir platform kullanmaktadır [8].

Müzakere: Dijitalleşme, şeffaflığı artırmakta, makbuzların öngörülebilirliğini sağlamakta ve dağıtım izleme süreçlerinin etkinliğini güçlendirmektedir. Yapılan analizler, dijital uygulamaları aktif olarak benimseyen bir devletin, fon tahsislerinde yıllık %12-15'lik bir artış kaydettiğini ve bunun destek programlarının kapsamının genişletilmesine ile yönetim maliyetlerinin azaltılmasına olanak sağladığını göstermektedir [8; 9].

4. Özbekistan'da adaptasyon için sonuçlar

- Malezya modelinden elde edilen temel ders, kurumsal yapıların (bölgesel zekât kurulları), çeşitli toplama kanallarının ve kapsamlı fon dağıtım programlarının birleşiminin etkinliğidir [3; 5].

• Özbekistan'ın yerel dini ve yasal bağlamını dikkate alması, izleme mekanizmaları ve dijital platformlar geliştirmesi ve ulusal sosyal politikalarla entegrasyonu sağlaması önem arz etmektedir [6; 8].

• Pilot uygulama ve sonuçların izlenmesi, modelin en etkili unsurlarını belirleyecek ve bunların ulusal koşullara uygun biçimde adaptasyonunu mümkün kılacaktır [10].

Sonuç

Bu çalışmada, Zekât Enstitüsü'nün sosyo-ekonomik rolü, Malezya deneyimi ve Özbekistan'da adaptasyon imkânları bağlamında incelenmiştir. Literatür ve ampirik bulguların analizi, zekât kurumlarının etkin işleyişinin yalnızca toplumun dini bilincine değil, aynı zamanda kurumsal organizasyon, şeffaflık, dijitalleşme ve fon tahsisini içeren bütüncül bir yaklaşıma da bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bulguları, Malezya'da zekât fonlarının en büyük kısmının yoksul ve muhtaçlara tahsis edildiğini ve eğitim, sağlık hizmetleri, küçük işletmeler ile sosyal projelere de kayda değer yatırımlar yapıldığını göstermektedir. Bu çok katmanlı yaklaşım, yararlanıcıların sürdürülebilirliğini artırmaya, insan sermayesini geliştirmeye ve ekonomik eşitsizliği azaltmaya önemli katkılar sağlamaktadır.

Malezya deneyimi, zekât uygulamalarındaki başarının temel faktörlerinin şunlar olduğunu ortaya koymaktadır:

- Net bir yasal çerçevenin ve bölgesel zekât kurullarının varlığı;
- Çeşitli bağış toplama kanallarının kullanımı (maaş kesintileri, kurumsal zekât, dijital platformlar);
- Zekât programlarının sosyal girişimlerle entegrasyonu ve yararlanıcıların ekonomik katılımının sağlanması;
- Programların performansının sürekli izlenmesi ve değerlendirilmesi.

Özbekistan için Malezya modelinin uyarlanması, yerel yasal ve sosyal bağlamın dikkate alınmasını, dijital yönetim araçlarının geliştirilmesini ve zekat'ın ulusal sosyal güvenlik ağı ile entegrasyonunu gerektirmektedir. Bu uygulamaların uygulanması sosyal desteği güçlendirebilir, servetin yeniden dağıtımının verimliliğini artırabilir ve sürdürülebilir ve adil bir toplumun oluşumunu teşvik edebilir.

Referans listesi:

1. Iqbal, Z. & Mirakhor, A., 2011. An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd. 406 s. Available at: https://books.google.com/books/about/An_Introduction_to_Islamic_Finance.html?id=SbVUt5X0R5MC [Accessed 24 Nov. 2025].
2. Chapra, M.U., 2000. The Future of Economics: An Islamic Perspective. Leicester, UK: The Islamic Foundation. 446 s. Available at: https://books.google.com/books/about/The_Future_of_Economics.html?id=vLGBmgEACAAJ [Accessed 24 Nov. 2025].
3. Mahmud, M. & Hanefah, M., 2017. "Effective Zakat Distribution: Malaysian Experience." International Journal of Islamic Economics and Finance Studies, (yıl/veri yok) pp. 1–20.
4. Kahf, M., 1999. "The Performance of the Institution of Zakah in Theory and Practice." Islamic Research & Training Institute (IRTI) Conference Paper, Kuala Lumpur / Jeddah, pp. 1– . Available at:

https://monzer.kahf.com/papers/english/performance_of_zakah_malaysia_1999.pdf
[Accessed 24 Nov. 2025].

5. Kaslam, S., 2023. "Governing Zakat in Malaysia: Institutional Structure." *International Journal of Zakat Studies*, 2023, pp. 45–67.
6. Lembaga Zakat Selangor, 2023. Annual Report 2023. Selangor, Malezya: Lembaga Zakat Selangor. Available at: <https://laporanlzs.zakatselangor.com.my/en/laporan-2023/> [Accessed 24 Nov. 2025].
7. PPZ MAIWP, 2023. Zakat Collection Report 2023. Malezya: PPZ MAIWP. Available at: <https://www.maiwp.gov.my/index.php/en/zakat> [Accessed 24 Nov. 2025].
8. Nor, S. M., Yaacob, S. E. & Abdul Rahman, A., 2024. "Digitizing Zakat Distribution in Malaysia: Application Process at Kedah State Zakat Board." *Samarah: Jurnal Hukum Keluarga dan Hukum Islam*, 8(3), pp. 1901–1927. DOI: 10.22373/sjhk.v8i3.24158. *Jurnal Ar-Raniry*+1
9. Rasool, M.S. & Salleh, A.M., (yıl yanlış olabilir, belirlenecek) "Poverty Measurement in Malaysian Zakat Institutions: Monetary vs Non Monetary Approaches." *Malaysian Journal of Social Economics*, 2024, pp. 33–50.
10. Azlina, M., Nor, H. & Rahman, S., 2024. "Zakat and Poverty Alleviation in Malaysia: A Systematic Review." *International Journal of Islamic Finance*, 2024, pp. 101–118.
11. Lembaga Zakat Selangor, 2023. Collection Statistics by Channel. Selangor, Malezya: Lembaga Zakat Selangor. (istatistik raporu / web sayfası).

INNOVATIVE
ACADEMY